

ERLI-ZAYIPLINIŪ ULIWMA MŪLKIN BŌLISTIRIW TĀRTIBI HĀM TIYKARLARI

SĀrsenbaeva Sayora Aymurza qızı
Qallibekova Zulqumar Berdibaevna
(Ilimiy basshi)

Qaraqalpaqstan awil-xojaligi ham agrotexnologiyalar institute.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11076772>

Anotatsiya. Bul maqalada erli-zayıplınıń ulıwma mŭlkinin huqıqıy rejimin belgilew hám ámelge asırıw protsessleri, mŭlkin bŌlistiriw tĀrtibi haqqında sóz etilgen.

Gilt sózler: mŭlk, huqıqıy rejim, sud, plenum, neke, mápler.

THE PROCEDURE AND PRINCIPLES OF DIVIDING ALL THE PROPERTY OF THE HUSBAND AND WIFE

Abstract. This article describes the procedures for defining and implementing the legal regime of the joint property of the husband and wife, and the procedure for dividing the property.

Key words: property, legal regime, court, plenum, marriage, interests.

ПОРЯДОК И ПРИНЦИПЫ РАЗДЕЛА ВСЕГО ИМУЩЕСТВА МУЖА И ЖЕНЫ

Аннотация. В данной статье описаны порядок определения и реализации правового режима совместного имущества мужа и жены, а также порядок раздела имущества.

Ключевые слова: собственность, правовой режим, суд, пленум, брак, интересы.

Erli-zayıplınıń ulıwma mŭlkinin huqıqıy rejimi máselesi bazar munasábetleri qalıplesiwi hám rawajlanıwı menen óz aldına úlken a'miyetke iye ekenligin atap kŌrsetiw kerek. Bul jaǵday eń da'slep Ózbekstanda mal-mŭlk toparınıń qalıplesiwi, isbilermenlik iskerligine keń jol ashılǵanlıǵı, shańaraqqa tiyisli biznestin forması - retinde shańaraqqa tiyisli kárxanalar shŌlkemlestiriw múmkinshilikleri jaratılǵanlıǵı menen baylanıslı.

Usınıń sebebinen de erli-zayıplınıń júzege keliw tiykarlarınin kŌbeyiwi olarǵa salıstırǵanda er hám hayal huqıqları kŌlemin belgilew zárúiyatin júzege keltirdi. Usı jaǵday ásirese, isbilermenlik iskerligin ámelge asırıw atırǵan shańaraqqlar mŭlkin bóliwde, erli-zayıplınıń shańaraq mŭlkindegi huqıqları sheńberin anıqlaw kŌrinbekte.

Sonlıqtan, erli-zayıplınıń ulıwma mŭlkinin huqıqıy rejimi retinde ulıwma mŭlktin payda bolıw waqtı, arnawlı bir mal-mulkti erli-zayıplınıń ulıwma mŭlki retinde kŌrsetip ótiw shĀrtleri, ulıwma mŭlkke salıstırǵanda iyelik qılıw, paydalanıw hám ıqtıyar etiw elementlerin ámelge asırıw tĀrtibi, erli-zayıplınıń ulıwma hám hár birewinin bólek qarızları qaplawda óndiriwdi ulıwma mal-mŭlkke qaratıw qaǵıydaları shańaraq huqıqınıń aktual máselelerinen bolıp esaplanadı.

Ulıwma úlesli mulkti bŌlistiriw tiykarları FKniń 223- statyasında belgilep qoyılǵan.

Úlesler túp jaǵdayında yamasa bunın múmkinshiligi bolmasa pul ma'nisi formasında beriledi. Úles kŌlemi tŌmendegilerge qaray belgilenedi:

- mal –mŭlk payda bolıwında (jaratılıw, satıp alınıwında) qosqan úles muǵdarına qaray;
- mal -mulk jaqsılanıwına qosqan úlesine qaray;
- mal -mulk qárejetlerinde qosqan úlesine qaray.

Er hám hayaldın ulıwma mal-mŭlkin bóliw er hám hayaldan birinin talabına kŌre, olar nekede bolǵan dáwirde de, nekeden ajırasqannan keyin de, sonın menen birge kreditor er hám

hayaldan biriniń ulıwma mal-múlkdegi úlesine undiriwdi qaratıw ushın ulıwma mal- mulkti bolıw talabı menen shaǵım etken jaǵdaylarda ámelge asırılıwı múmkin.

Er hám hayaldıń ulıwma mal-múlki er hám hayal ortasında óz-ara kelisim tiykarında bólıp alınıwı múmkin. Er hám hayaldıń qálewı menen olardıń ulıwma mal-mulkti bólıw tuwrısındaǵı óz-ara kelisim notarial tártipte tastıyqlanıwı múmkin.

Daw bolǵan jaǵdaylarda er hám hayaldıń ulıwma mal-múlkin bólıw, sonıń menen birge er hám hayaldıń bul mal-mulkdgegi úlesin anıqlaw sud tártibinde ámelge asırıladı.

Ulıwma mal-mulkti bólıwde sud er hám hayaldıń hár birine múlktiń qaysı bólegi beriliwi kerekligin anıqlaydı. Er (hayal) ǵa oǵan qarawlı úlesten aslam bahaǵa iye bolǵan mal-múlk beriletuǵın jaǵdaylarda, hayal (er) ǵa tiyisli pul yamasa ózge kompensatsiya belgileniwi múmkin.

Shańaraqqa tiyisli munasábetler tamamlanıǵanda, sud er hám hayal bólek jasaǵan dáwirde arttırǵan mal-múlkti olardan hár biriniń óz múlki dep tabıwı múmkin. Jas óspirim balalar zárúriyatın qandırıw ushın alınǵan buyımlar (kiyim-bas, ayaq kiyim, mektep hám sport úskeneleri, muzıka ásbapları, balalar kitapxanası hám basqalar) bólinbeydi hám de balalar er hám hayaldan qay-qaysısı menen jasasa, oǵan kompensatsiyasız beriledi.

Er hám hayaldıń ulıwma mal-múlki esabınan orta daǵı jas óspirim balalar atına qoyılǵan amanatlar sol balalarǵa tiyisli esaplanıp, erli-zayıplınıń dıń ulıwma mal-múlkin bólıw waqtında itibarǵa alınbaydı.

Er hám hayaldıń ulıwma mal-múlki olar nekede turǵan dáwirde bólingen táǵdirde, er hám hayal mal-múlkinıń bólinbey qalǵan bólegi, sonıń menen birge er hám hayal tárepinen olar nekede turǵan dáwirde arttırılǵan mal-múlk keyinirek olardıń birgeliktegi ulıwma múlkin quraydı.

Nekeden bóleklengen er hám hayaldıń ulıwma mal-mulkin bólıw tuwrısındaǵı talaplarına salıstırǵanda úsh jıllıq dawa múddeti qollanıladı (OKniń 27-statyası).

Ózbekstan Respublikası Joqarı sudı Plenuminiń 2011 jıl 20 iyuldagi 06 -sanlı “Sud tárepinen nekeden ajratıwǵa tiyisli jumıslar boyınsha nızamshılıqtı qóllaw ámeliyatı tuwrısında”ǵı sheshimi 25-bándine kóre erli-zayıplınıń dan birine ol yamasa bul mulkti tıp jaǵdayında beriw máselesin sheshiwde sud múlktiń ózgesheligi hám ne ushın mólsherlengenligin, onı satıp alıw shártleri hám basqa itibarǵa iyelik etiw jaǵdaylardı itibarǵa alıwı kerek. Sonıń menen, avtomobildi bólıwde sud erli-zayıplınıń dan qay-qaysısı onnan ámelde paydalanǵanlıǵın, texnikalıq jaǵdayına qaray kelgenligin, onı basqarıw ushın huqıqı bar ekenin hám t.b.lardı itibarǵa aladı.

Úydi tıp jaǵdayında bólıw máselesi sud tárepinen puqaralıq nızamshılıǵı normalarin itibarǵa alǵan jaǵdayda sheshiwi kerek. Neke dawamında erli-zayıplınıń dıń hár ekewine berilgen sıyıqlar, ulıwma múlk esabınan alınǵan utıslı latereya hám obligatsiyalar hám de olardıń jetiskenlikleri de olardıń ulıwma úlesli múlki bolıwı haqqındaǵı tuwrı pikirler bildirilgen. Biraq latereya hám tabıs zayomlari, onı satıp alǵan er yamasa hayaldan birewiniń jeke aqshası esabına alınǵan bolsa, óziniń jeke menshigi bolıp qalıwı haqqındaǵı pikirlerdi tyanaqlı emesligin aytıp, bul pikirlerge qosıla almaymız.

“Erli-zayıplınıń dıń jeke aqshası” degende, qanday aqshalar inabatqa alınıwı hám ne ushın er yamasa hayal ózi islep tapqan qarjları olar ortasındaǵı arnawlı kelisimsiz tek kúyew yamasa hayaldiki bolıwı, shańaraǵı bolsa, shette qalıwı kerek? Sol sebepli latereya hám utıslı zayomlar da ulıwma múlk esaplanıwı lekin úlesine qaray bóliniwi maqsetke muwapıq boladı.

Erli-zayıplıniń tárepinen birgelikte arttırılǵan mal-múłkti bólıwde hám tartıslı úleslerdi anıqlawda olardıń hár birine múłktiń qaysı bólegin beriw kerekligi, eger tiyisli úlestin aslam bahaǵa iye bolǵan mal-múłk beriletuǵın bolsa, tiyisli pul yamasa ózge buyımlar menen ma`nisin qaplaw máselesin sud sheshiwi kerek. Bulardan tısqari, sud nızam talapları tiykarında, eger kúyew yamasa hayal uzrsiz sebeplerge kóre dáramat almaǵan bolsa, er yamasa hayal ulıwma mal-mulkti shańaraq máplerine ziyan jetkizgen halda sarplaǵan bolsa, er hám hayaldıń ulıwma mal-múłkdegi úlesleri teń bólıw talabına tiyisli qaǵıydadan shetke shıǵıwǵa haqılı ekenligi hám de eger ulıwma múłk kúyew hám hayaldan biri tárepinen basqasınıń qálew-shıdamlılıǵına qarsı túrde shańaraq mápine qarsi jaǵdayda isletip jiberilgen yamasa basqa shaxsqa ótkergen bolsa, onı bólıwde mal-múłktiń yamasa onıń ma`nisi esapqa alınıwı OKniń 28-statyasında tiykarlantirilǵan. Oǵan kóre, kúyew hám hayaldıń ulıwma mal-múłkin bólıwde hám de olardıń sol mal-mulktdegi úleslerin anıqlawda, eger kúyew hám hayal ortasındaǵı neke shártnamasında basqasha jaǵday názerde tutilmaǵan bolsa, er hám hayaldıń úlesleri teń dep esaplanadı.

Sud jas óspirim balalar máplerinen hám (yamasa) er hám hayaldan biriniń itibarǵa ılayıq mápin esapqa alıp, atap aytqanda, eger er yamasa hayal uzrsiz sebeplerge kóre dáramat almaǵan bolsa yamasa er hám hayaldıń ulıwma mal-múłkin shańaraq máplerine ziyan jetkizgen jaǵdayda jumsalǵan bolsa, er hám hayaldıń ulıwma mal-múłkindegi úlesleri teńliginen sheginiwge haqılı bolıp tabıladı.

Er hám hayaldıń ulıwma mal-múłkin bólıwde er hám hayaldıń ulıwma qarızları olarǵa belgilengen úleslerge proporcional túrde hár ekewi ortasında bólistiriledi.

Eger er hám hayaldan biri ulıwma mal-mulkti er yamasa hayaldıń erkine qarsı túrde hám shańaraq mápine uyqas bolmaǵan halda óz qálewine kóre jumsaǵan yamasa basqa shaxsqa ótkergen bolsa, onı bólıwde bul mal-múłk yamasa onıń ma`nisi esapqa alınadı.

REFERENCES

1. Алексеев С.С. Общие дозволения и общезапреты в советском праве. – М.: Юридическая литература, 1989. – С. 205.
2. Амонов З.А. Мулкий ҳуқуқлар фуқаролик ҳуқуқининг объекти сифатида: юрид. фан. номз. дис. автореф. – Тошкент: 2011. – 156.
3. Зокиров И.Б. Фуқаролик ҳуқуқи. I қисм. – Тошкент: ТДЮИ, 2006. – 251 б.
4. Зокиров И.Б. Фуқаролик ҳуқуқи. II қисм. – Тошкент: ТДЮИ, 2009. – 335 б.
5. Кецко Е.В. Правовое регулирование института собственности супругов: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – М.: 2006. – 18 с.
6. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации (Постатейный) / Отв. ред. О.Н. Низамиева. – М.: Проспект, 2010. – 123 с.
7. Отахўжаев Ф.М. Оила ҳуқуқи. Дарслик. – Т.: ТДЮИ, 2005. – 29 б.
8. Отегенова Л.Ж. Брачный договор по семейному законодательству Республики Узбекистан: автореф. Дис. канд. юрид. наук. – Т.: 2012. – 3 с.